

épületek hozzácsatlósásával egészen elferdítették. Nem érthetni mire valók voltak ezen hosszú, rajzunkban halványabb színnel kitüntetett támak; ha csak nem szándékoztak a hosszhajót beboltozni; de ekkor a támakat másképen kellett volna elhelyezni. Az elég alacsony toronynak sem volt szüksége az ahhoz csatolt roppant támakra. A torony déli részén látható építkezésnek célját alig magyarázhatjuk meg; de az abba vezető ajtó még régi; alkalmasint a toronyra és talán az átkarzatra szolgáló lépcsőhöz, mely azonban eltűnt, vezetett. A szentélyhez és a hosszhajó délkeleti részéhez csatlakozó épület egészen új; talán, mert a templom területét kicsinyelték, vagy is ezt a felső részében levő karzat miatt emelték.

Somoskő-vár.

Ámbár Somoskő vára lehetőleg még a XIII-ik században, talán mindjárt a tatárjárás után épült fel, mégis az arról szóló adatok csakis a XIV-dik századból származnak.

A legrégebb 1334-ből (Fejér VIII. 3. 721. l.) «Caroli (regis) super concordia fratrum de Somos, in vigilibus ac janitoribus ejusdem castris conservandis inita, testimoniales.» E szerint János mester maga és fiai nevében a várat Péter fiainak, Egyednek és Ivánkának eladja.

Fejér VIII. 4. 498. l. «Carolus possessiones ad castrum Somoskő Thomae Vajvodae donatum pertinentes reambulari, metisque circumscribi jubet.»

Fejér VIII. 5. 281. l. «Capitulum Strigoniense de metis castris Somoskő pro Thoma, Vojvoda Transylvaniae rescribit.»

Fej. VIII. 7. 337. l. «Capitulum Strigoniense, metales castris Somoskő Thomae, Vojvodae Regis Caroli, rescribit.»

Ezen utóbbi okiratban említetik, hogy Leustachus és Jakov, Péter fiai (fentebb Péter fiai Egyednek és Ivánkának nevezettek) a Kachich-nemzetségből, birtokukat hűtlenségük folytán elvesztették, melyeket most a király Tamás vajdának adományoz. A várhoz tartozó falvak közül név-

szerint előfordulnak Baglas, máskép Baglaskw, Basth, Eperyes, Zanazthelwk. szomszéd birtokok: Nogta, Bena, Karanch, másképen Karanchalja, Tyrien.

Úgy látszik, hogy a testvérek elítélésének okát rokonuk, Zách Felicziánnak merényletében kell keresnünk.

1411-ben a somoskői várat közösen birták Simon és László Koncse de Szécsén fiai: «Item quedam duo castra ipsorum Somoskw et Benee nuncupata sibi ipsis communiter et invicem ad utendum reliquissent et annuissent. Sic videlicet ut quilibet ipsorum in quolibet eorumdem castrorum Somoskw et Benee suos castellanos tenere deberent atque possint stb. (M. kir. kam. levéltár N. R. A. fasc. 433—34. sz.)

Nógrád vármegye igen gazdag várakban. E várak inkább egyes vidékek táborhelyeinek tekintendők, melyből az illető falvaknak nemcsak védelmét, hanem közigazgatási részét is vezették a birtokosok. Minden várnak volt alja, mindegyikhez bizonyos falvak tartoztak, melyek az évi kir. adót (subsidium a XVI. században) a várnak fenntartására beszolgáltatták. Somoskőnek Somos-Ujfalu az alja. Nógrádmegye a XVI. században 4 járásra volt osztva; Somoskő a 2-ikba tartozott. Birtokosai e század derekán a Losoncziaiak voltak, a hatalmas Balassák ellenfelei, kik Kékköt birták. 1552-ben Somos-Újfalva 7 portát számlált.* 1564-ben a dicalis összeírás** Wylke, Myxy, Felsőcz, Chemelehota, Abellehota, Apátfalva, Rósalehota, Lehotka, Praga, Tugár, Lupicz, Polyelma, Ráczfalva, Szakál, Szécsény, Rimolecz, Varbó, P.-Almás, Tassony és S.-Újfalvát említi, mint a melyek 273^{1/2} forintot fizettek a vár fenntartására. Ez összeg 300 frtig is felrug, de már a XVII. század végeig mindig csökken s 1696-ban csak 3 portát mutat fel, mi a vár pusztulására következtetést vonni enged.***

* Orsz. levéltár : dicalis conscriptio Nógrád 1552.

** Ugyanott 1564.

*** U. o. 1696.

A Losonczyak korából van egy érdekes adat az országos levéltárban. Ugyanis I. Ferdinand király Zermegh Jánosnak meghagyja, hogy Losonczy özvegyétől egy somoskői várban levő bombardát vegyen meg, mire nagy szükség van Eger várában, hol ilyenmő tüzi szer nincsen: * «Significamus vobis apud generosam, devotam nostram condam Lossoncii relictam in Somoskew, quandam *bombardam* ad infringendos muros exstare pro qua dicta vidua ante hac per nos clementer requisita se humillime obtulerat, quod illam competenti pretio accepto, nobis assignare velit» stb.

Somoskő elszigetelt alacsony hegyen emelkedik, melynek zömét hatoldalú basalt kristályok képezik. Ezen kristályokból van építve a várnak alja úgy, hogy helyenként ezek minden mészragasz nélkül, csak egymásra vannak téve, Sok helyen e kristálydarabak a falnak egész vastagságát képezik. Kívülről úgy tünnek fel mint a méhkasnak sejtjei. A vár nem nagy, hanem tömören van építve kis udvar körül, melynek egyik sarkán áll kerek, nagy ablakkal ellátott öreg torony (donjon), és ezzel ellenkező sarkon a bejárás fölötti torony, melyhez befelé sikátor csatlakozik. Ez utóbbi nem eredeti; mert dongaboltja alatti két gyámkő mutatja, hogy ezen hajdan, az itt szabadon volt tér fölött a bejárást tiltó erkély emelkedett. A bejárás tornya előtt csapóhídnak nincsen nyoma, de van e torony előtt más torony, barbacan, s így a bejáráshoz közeledő ellenséget elülről és hátba is lehetett venni. A barbacan összefügg egy a várból ideterjedő szárnynyal. A vár udvara törmeléssel van meg telve, mely alatt egyik oldalán, hajdani boltozott lakhelyek terjedtek el; ezeket a nép tévesen pinczéknek tekinti. Fennmaradtak a falakban idestova csúcsíves stülű kis ablakok is. A vár b. Nyáry Béla tulajdona, ki azt kitisztíttatni szándékozik, mi ezután az épületnek elrendezése világosabban ki fog tűnni.

* Az országos levéltárból származó adatokat voltak szívesek velem közleni Nagy Gyula és Dr. *Thallóczy* urak.